

kitap eleştirisi

Brian Fay (2001) **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev: İsmail Türkmen, İstanbul:Ayrıntı

Fuat Özdiñç

Yorumsama¹ ve çokkültürcülük, 1980'li yıllardan sonra dünyada ve Türkiye'de üzerinde tartışmalar yapılan ve postmodern siyaset ve felsefenin teorik gıda aldıkları alanlar oldu. Daha doğrusu bu iki alan birbirini etkileyen bir özellik arz etti. Postmodern teori, yorumsama ve çokkültürcülükten etkilendi ve bu iki alan postmodern teoriyi etkiledi. Yorumsama ve çokkültürcülüğün iki mottosu olan anlama ve farklılık, postmodern siyaset kuramının temellerini de belirledi. İnsan etkinliklerini anlama teması postmodern siyasetin etkilendiği yorumsamacı geleneğin baştan beri süregelen ereğini ifade eder. Bu tema esas olarak metafizik bir temele o-turduğu için eleştiriye tabi tuttuğu diğer Batı metafiziklerini aşamaz².

"Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi" de böyle bir ereği gütmektedir. Bu erek, kitabın planına da etki etmiştir. Kitabın temel yapısı, sorular belli sorular ve bu sorulara verilen soruşturma yanıtları üzerine oturur. Bu soruşturma, esas olarak çokkültürcü bir perspektiften hareket etmekle birlikte yorumsamacı bir temeldedir. Ancak Brian Fay bunu yaparken aynı zamanda materyalist kalmayı denemektedir.

Fay'ın yapmak istediği ancak yapamadığı şey budur. Fay, kullandığı kavramların ve soruşturma eksenlerinin açık bir tanımını verir bize. Ancak farklılık kavramının kullanılması konusunda ısrarlıdır. Gerçi bu kavramı klasik çokkültürcü yaklaşımın kullandığı şekilde statik bir biçimde kullanmaz. Gerçekten farklılığın sosyal bilimlerde klasik kullanımı bu kavramın kutlanması yönünde olmuştur. Radikal demokrasi tarafından özellikle kullanılan bu kavramın Brian Fay'ın yaptığı gibi statik değil de dinamik kullanımı, kitabın perspektifinin bu önemli ayrımı içkin olarak kabul etmesinden dolayı sorunlu olmakta, eşitsizliğin farkla ikame

edildiği diğer çokkültürcü yaklaşımların yetersizliğinden kendisini kurtaramamaktadır. Merkezi bir tema olarak fark, kitabın temel dokusunu oluşturmaktadır.

Birinci bölümün sorusu, çokkültürcülük tartışmasının önünü açar: "Birisini bilmek için o mu olmalısınız?" (22-49) Bu türden sorular sorma, kitap boyunca sürdürülen ve okuyucunun da etkin katılımını sağlayan bir yöntemdir. İnsan deneyiminin doğası üzerine olan birinci bölüm anlam sorunları üzerinde durmaktadır. Anlam bütün yapıt boyunca izi sürülen bir kavramdır. İkinci bölüm ise postmodern fark söylemlerine eleştirel yaklaşır: "Kendimiz olmak için başkalarına muhtaç mıyız?" (50-75) Gerçekten de farkı kutsayan söylemlerin temel argümanı olan kimliğin ötekine göre tanımlanması bu bölümde soruşturulur. Ancak bu soruşturmanın sonucunda varılan cevap pek tatmin edici değildir. Önce hücreciliğin yetersizliklerini ve açmazlarını gösteren bu bölümde Fay, benlik oluşumu hakkında bir sav geliştirir. Buna göre benlik hücrecilerin öne sürdüğünün aksine kapalı değil akışkandır. Hayek ve Popper'ın atomizmini eleştiren Fay, ben ve başkası arasındaki akışkanlıkta hegemonik ilişkilerin ve eşitsizliklerin rolünü yeterince vurgulayamaz.

"Bizi biz yapan şey kültürümüz ya da toplumumuz mudur?" (76-104) üçüncü bölümün sorusudur. Bu bölüm yine hücrecilik gibi yöntemsel bir yanlışı olarak görülen bütüncülük eleştirisiyle devam ettirilir. Bütüncülük Faye göre "bireylerin özelliklerinin, sadece bunların toplumdaki ya da geniş bir anlam sistemindeki yerlerinin fonksiyonu olduğu öğretisidir." (77) Bütüncülüğün hücreciliğin yaptığını ters yönden gerçekleştirdiğini gösteren Fay, her iki yöntemin de kusurları olduğunu belirttikten sonra sağlıklı olanın bütüncülükle hücreciliğin belirli ölçüde kanştırılarak elde edileceğini öne sürer. Buna örnek olarak da Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisini gösterir³. Fay burada bölümün başında sorduğu soruya "bireysel eylemler ve toplumumuz" diye cevap veriyor (103). Oysa bir toplumsal fenomenin ne olduğu üzerine geliştirilecek bir teorizasyon çabasının gözardı etmemesi gereken şey fenomenler arasındaki ilişkidir⁴. Bunların matematik toplamından daha farklı bir şeydir yöntem. Ve bu da kültür ve birey üzerinden değil daha sahici fenomenler üzerinden; toplumsallık, üretim ilişkileri, sermaye birikimi vs. tanımlanmalıdır.

Dördüncü bölüm de diğer bölümler gibi bir soru ile başlıyor. Bu soruda Fay'ın çokkültürcü bir perspektiften hareket etmekle beraber gerçekliğin kurulmadığını ve gerçekliği gerçeklik hakkındaki düşüncelerimizin

belirlemediğini göstermesi tüm kitabın en dikkate değer savını oluşturuyor. Bu sav materyalist bir ontolojiye dayanmakla beraber yine kitap boyunca süregelen idealist epistemoloji-materyalist ontoloji kopukluğu şeklinde kendisini gösteren epistemolojik tutarsızlığı yaşıyor. Gerçekten de 'gerçekliğin gerçeklik hakkındaki düşüncelerle' (120) kurulmadığını öne sürerken materyalist bir ontolojiyi savunan Fay kültürü ve farkı imtiyazlandırarak idealist bir epistemolojiye düşüyor.

Beşinci bölüm 'Başkalarının rasyonel olduğunu mu varsaymalıyız?' (131-156) sorusunu sorarak başlıyor. Rasyonelliğin genel bir kabul olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve rasyonelitenin tarihsel olduğunu belirtiyor. Bu belirleme, kitap boyunca sorulan sorularla beraber devamlı gündemde tutulan bir ana kavramlarla da ilişkilidir. Bu kavram 'maksatlı eylem' kategorisidir. Bir sonraki bölüm olan 'Başkalarını anlamak için onların bakış açısını mı benimsemeliyiz?' (157-188) sorusunu da kapsayan bir biçimde söylersek; maksatlı eylem kategorisinin doğası ile bu eylemin anlaşılması ve açıklanması üzerine yapılacak bir araştırmanın söz konusu maksatlı eylemi hangi tarihsel ilişkilerin doğrduğunu ve hangi belirleyicilikler ve ilişkilerle donanmış olduğunu belirtmesi gerekir. Fayın yapının önemli bir yönü yorumlamacı geleneğe karşı geliştirdiği bu tür eleştirilerdir. Gerçekten Fay haklı olarak, anlamının sosyal bilimlerde yeterli olamayacağını açıklamanın, da gerekli olduğunu belirtir.

"Başkalarının davranışları onların kast ettiği anlama mı gelir?" adlı yedinci bölüm ve daha sonraki üç bölüm de temel olarak çokkültürcü bir yaklaşımla sorular soruyor ve cevaplar arıyor. Bu soruşturmanın ana amacı kitabın adından da anlaşılacağı gibi sosyal bilimlerde çokkültürcü bir yaklaşımı geliştirmek. Brain Fay , kitap boyunca farklı veçheleriyle yaptığı soruşturmalarla bunu gerçekleştiriyor.

Sonuç bölümünde Fayın bazı önerileri var. Bu öneriler içinde bizim vurgu yapmak istediğimiz ilk öneri. Fay bu önerisinde ikilikler konusunda dikkatli olmak gerektiğini ve diyalektik düşünmeyi tavsiye ediyor. Ancak diyalektik anlayışının muğlaklığı bir yana Fay, daha önce gösterdiğimiz gibi ilişkiyi yanlış kavradığı için bu anlamda diyalektik kavrayışı da oldukça sorunlu görünüyor.

Son olarak şunu söyleyeceğiz: Kitap epistemolojik açıdan sorunlu. Bu ise Fayın sosyal bilimler felsefesi için geliştirdiği savları da sorunlu kılıyor.

Notlar

- 1) Yorumlama, yorumbilgisi ya da hermenötik karşısında tercih edilmiştir.
- 2) Yorumlamacılığın Batı metafiziğini aşma konusundaki açmazlarını Sinan Kadir Çelik'in *Praksis*'in elinizdeki sayısındaki yazısına bakınız.
- 3) Giddens'in Marksist bir eleştirisi için bkz. Doğan, 2001
- 4) İlişki üzerine iki iyi çalışma için: Füredi, 2001 ve Ebru Deniz Özcan'ın *Praksis*'in bu sayısında yer alan yazısı.

Kaynaklar

- Doğan, A. E. (2001) "Anthony Giddens'in Çağdaş Eleştirisi" , *Praksis*:1, s.247-259.
- Füredi,F. (2001) "Tarihsel Materyalizmde İdeoloji ve Üstyapı'ya Önsöz" , *Praksis*:1,224-246.